

Ekonomiska förutsättningar inför avtalsrörelsen 2020

Förord

2020 står Sverige återigen inför en stor avtalsrörelse. Parterna på arbetsmarknaden förbereder sig för att förhandla om löner och villkor inom en rad olika branscher. Utgångspunkterna kan se olika ut, men gemensamt för alla företag och medarbetare i Sverige är att de påverkas av det ekonomiska omvärldsläget.

När allt fler branscher är direkt utsatta för internationell konkurrens går det inte att tala om en skyddad och en oskyddad sektor. Den ökade globala konkurrensen har i princip letat sig in i varje vrå av svensk arbetsmarknad.

Efter några år av återhämtning i den globala ekonomin, har tillväxten börjat mattas av. Den svenska tillväxttoppen passerades redan i början av förra året och ekonomin har sedan gradvis svalnat av. Trots en lång högkonjunktur har vi inte lyckats bryta utanförskapet för stora grupper på arbetsmarknaden. Inbromsningen i den globala konjunkturen är nu tydlig och tillväxten i de avancerade ekonomierna bedöms öka långsammare framöver. Osäkerheten om den framtida ekonomiska utvecklingen är fortsatt stor och riskerna i världsekonomin bedöms ha ökat under de senaste månaderna.

Storbritannien ser ut att röra sig mot en hård Brexit, med ett utfall som är svåröverblickbart. Den pågående handelskonflikten mellan USA och Kina innebär risker både för konjunkturen i närtid och det multilaterala handelssystemet i det längre perspektivet. Volymerna i världshandeln ökade under 2016 och 2017 men sedan 2018 har tillväxten i världshandeln bromsat in och har till och med stannat av. Samtidigt har produktivitetstillväxten de senaste åren varit svag.

De länder som på ett bra sätt förmår anpassa arbetskostnadsutvecklingen till den fortsatt svaga produktivitetstillväxten kommer att gynnas i den internationella konkurrensen. Förhoppningsvis blir Sverige ett av dessa länder. Utmaningarna är många. Klart är att en klokt genomförd avtalsrörelse kommer att stärka Sveriges möjligheter att ta sig igenom nästa lågkonjunktur som en vinnare.

September 2019

Mattias Dahl, vice vd

Bettina Kashefi, chefekonom

Innehåll

Förord	1
En allt svagare konjunktur på många exportmarknader samtidigt som de globala riskerna har ökat	3
Orolig omvärld	4
Svagare internationell konjunktur.....	4
Avmattning i svensk ekonomi	8
Riskerna är stora i vår omvärld.....	9
Inhemska risker ökar osäkerheten om den framtida utvecklingen ytterligare	11
Vi kan inte blunda för riskbilden	12
Sveriges konkurrenskraft är hotad	14
Svagt utfall av vår konkurrenskraft	15
Konkurrenskraft ett relativt mått	17
Återhållsamma löneökningar bidrar till stärkt konkurrenskraft i en vikande konjunktur	25

En allt svagare konjunktur på många exportmarknader samtidigt som de globala riskerna har ökat

De ekonomiska förutsättningarna inför avtalsörelsen 2020 kan sammanfattas i följande punkter.

- **Sverige är ett litet land med ett stort utlandsberoende**
 - Vår export har växt och uppgår numera till ca 45 procent av BNP.
 - Många jobb i Sverige påverkas av vår förmåga att konkurrera på internationella marknader.
- **Osäker utveckling i den globala ekonomin**
 - En allt svagare global konjunktur. De avancerade ekonomierna brottas med svag produktivitetsutveckling och konjunkturen mattas av på många håll. De osäkra framtidsutsikterna för den tyska ekonomin är särskilt oroväckande för Europa och Sverige.
- **Stora negativa risker**
 - Riskerna för en sämre ekonomisk utveckling i global och svensk ekonomi är betydande och utmaningarna är många. Svag produktivitetsutveckling och ökade protektionistiska strömningar hämmar utvecklingen för ett litet och omvärldsberoende land som Sverige.
 - Sverige har haft negativa räntor genom den senaste högkonjunkturen. Konjunkturläget har nu försämrats och framöver får finanspolitiken allt större betydelse.
- **Svagt utfall av svensk konkurrenskraft**
 - Utfallet av svensk konkurrenskraft har varit svagt det senaste decenniet. Sverige har förlorat marknadsandelar på exportmarknaden och industriproduktionen är idag fortfarande lägre än åren före finanskrisen.
- **Arbetskraftskostnaderna i tillverkningsindustrin och i de privata tjänstenäringarna är högre i Sverige än i de flesta jämförbara konkurrentländer**
 - Arbetskraftskostnadernas ökningstakt har i gemensam valuta varit ungefär i linje med ökningstakten i jämförbara europeiska länders tillverkningsindustri under det senaste decenniet. Den försvagade kronan döljer dock en högre underliggande svensk ökningstakt som framkommer om kostnadsökningarna jämförs utan hänsyn till valutakursförändringar.
- **Växelkursen ger oss falska förhoppningar**
 - Enhetsarbetskostnaderna i tillverkningsindustrin satta i relation till utvecklingen i andra länder brukar vara ett bra mått på internationell konkurrenskraft. Dessa har för svensk del utvecklats ungefär i linje med många konkurrentländer.
 - Kronkursförsvagningen har dock gjort att våra relativa kostnader inte ökat så som de annars skulle gjort. Växelkurser varierar över tid och en framtida kronförstärkning kan medföra en försämrad internationell konkurrenssituation för svenska exporterande företag.
- **Utmaningarna är många**
 - Framöver står svensk konkurrenskraft inför betydande utmaningar. En svagare produktivitetsutveckling kommande år bör innebära en nedväxling av löneökningstakten om konkurrenskraften ska stärkas. De länder som på ett bra sätt förmår anpassa arbetskostnadsutvecklingen till den fortsatt svaga produktivitetstillväxten kommer att gynnas i den internationella konkurrensen. Förhoppningsvis blir Sverige ett av dessa länder.

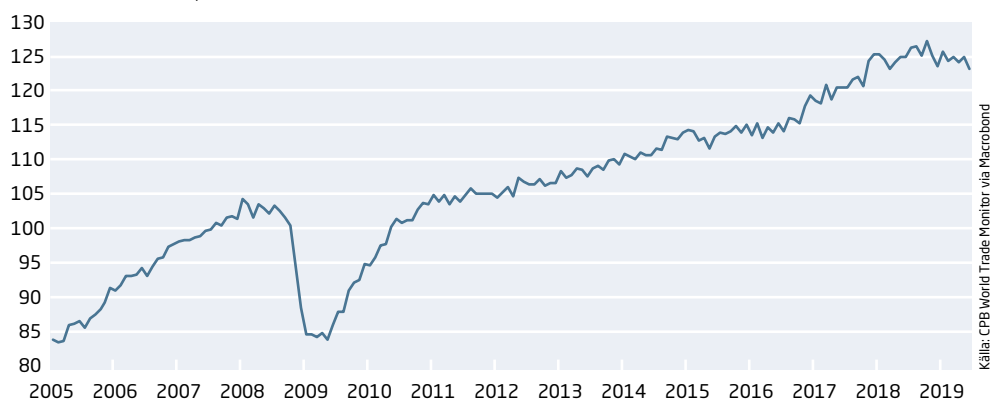
Orolig omvärld

Efter några år av återhämtning i den globala ekonomin, har tillväxten börjat mattas av. Penningpolitiken är fortfarande mycket expansiv med låga styrräntor i världen. Den amerikanska centralbanken (Fed) sänkte räntan i slutet av juli, efter tre år med räntehöjningar. Vägen tillbaka till en normalisering av penningpolitiken i stora delar av världsekonomin är fortfarande lång. Europa brottas med strukturella utmaningar, svag produktivitetstillväxt och integrationsutmaningar. Även här är räntorna fortsatt mycket låga och bedöms förbli låga under lång tid framöver. I flertalet avancerade ekonomier växer priser och löner långsamt. Inbromsningen i den globala konjunkturen är tydlig och tillväxten i de avancerade ekonomierna bedöms öka långsammare framöver. Osäkerheten om den framtida ekonomiska utvecklingen är fortsatt stor och riskerna i världsekonomin bedöms ha ökat under de senaste månaderna.

Svagare internationell konjunktur

Sedan finanskrisen har de låga räntorna och det penningpolitiska stimulanspaketet som infördes i flertalet länder bidragit till förbättrade framtidsutsikter och högre ekonomisk aktivitet. Konjunkturåterhämtningen gick trots detta trögt men de gradvisa förbättringarna i många länder gjorde att konjunkturen för en tid sedan toppade. Konjunkturavmattningen blev påtaglig under sommarmånaderna när FED sänkte styrräntan, Tyskland redovisade negativa tillväxtsiffror och förtroendeindikatorer från tillverkningsindustrin sjönk ytterligare. I och med att efterfrågetillväxten i många av världens ekonomier har sjunkit med låg investeringsvilja det senaste året har tillväxttakterna i industriproduktion och världshandel minskat. Volymerna i världshandeln ökade under 2016 och 2017 men sedan 2018 har tillväxten i världshandeln bromsat in och t.o.m. stannat av. Inbromsningen beror delvis på införandet av tullar och tariffer och den intensifierade diskussionen om ökad protektionism men också på en svagare importefterfrågan i många ekonomier (se diagram 1).

Diagram 1. Världshandel
Indexerade nivåer, 2010 = 100

Den amerikanska ekonomin har varit i en högkonjunktur under flera år. De senaste åren har den amerikanska ekonomin stått för en stor del av de avancerade ekonomiernas tillväxt. Både finans- och penningpolitiken har bidragit positivt till konjunkturutvecklingen med sänkta skatter och låga räntor. Konsumenterna har gynnats av en bra arbetsmarknad och låga bolåneräntor. Inledningsvis under den globala konjunkturavmattningen var den amerikanska ekonomin motståndskraftig och stark. Sedan 2016 har den amerikanska centralbanken höjt styrräntan ett flertal gånger, men givet den svagare tillväxten under de senaste kvartalen, handelskonflikten och låg inflation sänkte Fed styrräntan i juli (se Diagram 2). Framöver är det högst osäkert hur ränteutvecklingen kommer att gestalta sig. Den understödjande finanspolitiken med bl.a. skattelättnader kommer så småningom ge mindre avtryck i konjunkturutvecklingen. Sammantaget gör detta att konjunkturen nu har toppat även i USA där tillväxten under det senaste året har varit lägre än tidigare (se Diagram 3).

Diagram 2. Styrräntor i olika länder

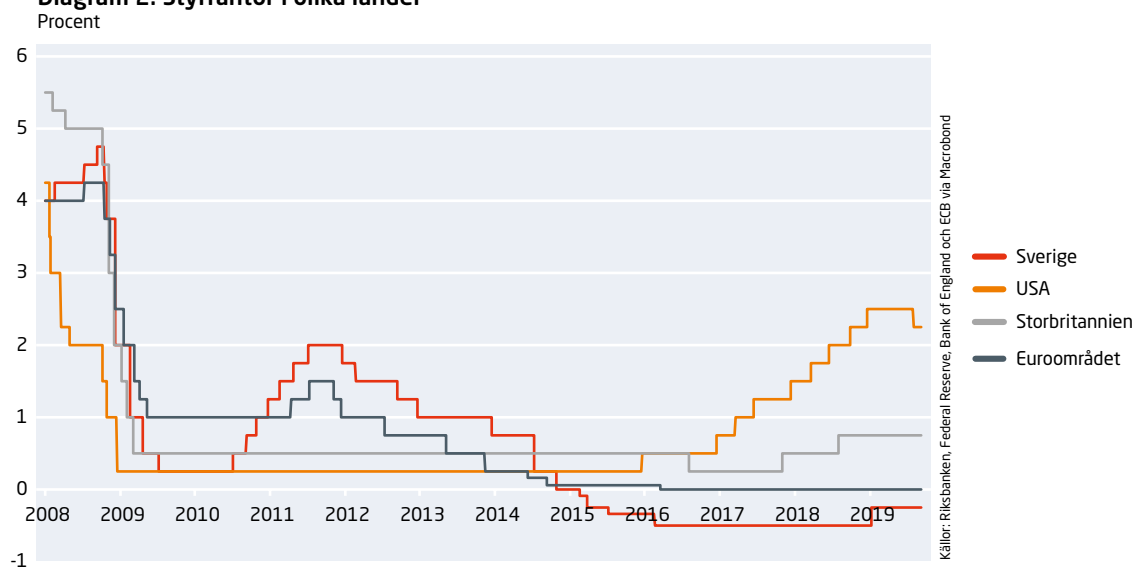
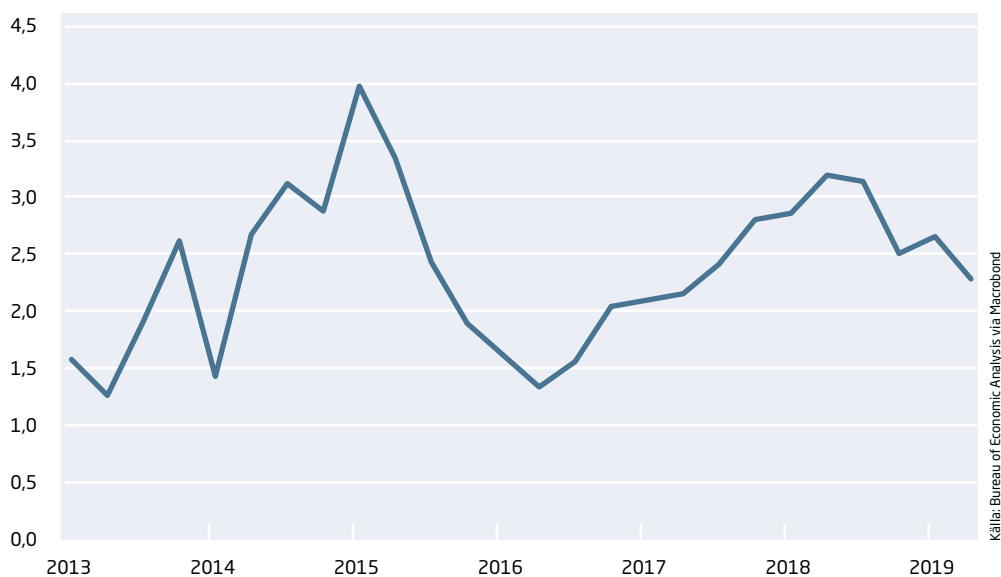

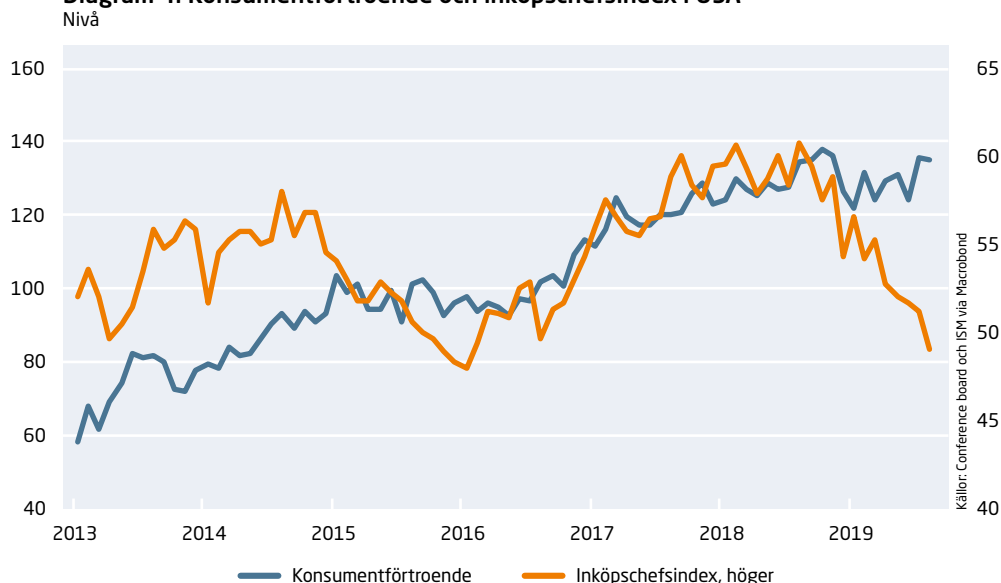
Diagram 3. BNP-utvecklingen i USA

Årlig procentuell förändring, fasta priser, kvartalsutfall

Även en stor ekonomi som den amerikanska påverkas av läget i omvärlden. Signalerna om att konjunkturläget har börjat försvagas har gjort att tillväxttakten i industriproduktionen börjat minska. Den amerikanska industrin och många exportföretag påverkas av oron kring diskussionen om handelskrig. I avsaknad av förutsägbara spelregler blir en del företag avvaktande med sina produktions- och investeringsplaner. Framåtblickande indikatorer på förtroendet inom företagssektorn har sjunkit den senaste tiden, exempelvis har inköpschefsindex för tillverkningsindustrin försvagats sedan mitten av 2018 (se Diagram 4). Detta tyder på att också den amerikanska industrin är i en avmattningsfas.

Diagram 4. Konsumentförtroende och inköpschefsindex i USA

De hitintills låga arbetslöshetsriskerna och den goda utvecklingen på börsen under senare år gör att hushållen har haft utrymme att öka sin konsumtion. Det är dock oklart hur den osäkra omvärlden påverkar hushållens konsumtionsbeslut framöver, framför allt om sysselsättningstillväxten skulle avta. Konsumentförtroendet är fortfarande högt men ökningen har stannat av den senaste tiden (se Diagram 4).

Diagram 5. BNP-utveckling i Euroområdet

Årlig procentuell förändring, marknadspriser, kvartalsutfall

Under 2018 mattades tillväxten i euroområdet av (se Diagram 5). Sedan dess har tillväxten i euroområdet varit blygsam. Den tyska ekonomin krympte under andra kvartalet i år och framtidsblickande ekonomiska indikatorer tyder på att tillväxten blir svag även kommande kvartal. Handelskonflikten mellan USA och Kina bidrar till osäkerhet i den tyska ekonomin, särskilt inom bilindustrin. Bland övriga euroländer är det främst Italien som växer svagt. Det spända politiska läget där missgynnar det redan sköra konjunkturläget. Avmattningen inom euroområdet syns bl.a. i ett sjunkande företagsförtroende och dystrare tongångar i inköpschefsindex inom tillverkningsindustrin. I den för Sverige viktiga handelspartnern Tyskland ligger detta index under 50-strecket som är gränsen för tillväxt. Detta skvallrar om svaga framtidsutsikter bland tyska industriföretagare.

Inflationen i euroområdet är fortsatt låg och penningpolitiken mycket expansiv med låg ränta. De osäkra framtidsutsikterna bidrar till att euroområdets konjunktur svalnar ytterligare, vilket gör att det kommer dröja länge innan den europeiska centralbanken höjer styrräntan och för den tillbaka till mer normala nivåer. Framtidsutsikterna för euroområdet som helhet ser således relativt dystra ut. En ytterligare indikator på detta är de långa räntorna som under sommarmånaderna har sjunkit från redan mycket låga nivåer. De mycket låga långräntorna skvallrar om att investerare förväntar sig låg inflation och svag tillväxt också på längre sikt i stora delar av Europa.

En stor del av den internationella politiska debatten handlar i nuläget om hur ett brittiskt utträde ur EU kan komma att se ut. Förhoppningsvis kommer vi att få reda på utträdesformen under hösten, givet den nya premiärministerns önskan. Osäkerheten är dock stor om hur effekterna av brexit slår på den ekonomiska aktiviteten framöver. För företagen är dock osäkra spelregler sällan av godo, vilket gör att företagsförtroende och företagsklimat för närvarande hämmas, både i Storbritannien och stora delar av EU. Företagsförtroendet inom den brittiska tillverkningsindustrin har under sommaren fallit påtagligt och, likt Tyskland, sjönk BNP under årets andra kvartal.

På tillväxtmarknaderna har utvecklingen varit relativt god under de senaste åren. Den senaste tiden har utvecklingen varit något dystrare, delvis beroende på inbromsningen i ett antal avancerade ekonomier. I Kina har den medvetna förändringen av ekonomisk aktivitet från investerings- och exportdriven tillväxt till mer av inhemskt genererad tillväxt inneburit en nedväxling i BNP-tillväxten. För att tillväxten ska upprätthållas på acceptabla nivåer har den kinesiska regeringen genomfört skattelättnader och genom sin centralbank gjort kreditgivningen mer expansiv. Detta för dock med sig problem i branscher med överkapacitet och kan spä på redan existerande obalanser i den kinesiska ekonomin. Tillsammans med osäkerheten kring hur handelskonflikten utvecklar sig medför detta en ökad risk på sikt.

Sammantaget gör främst inbromsningen i euroområdets tillväxt, samt de försiktigare tillväxtutsikterna i USA, att den globala tillväxten väntas växa långsammare under kommande år än tidigare. Osäkerhetsfaktorerna är dock många i den globala ekonomin och de kan komma att påverka tillväxt och sysselsättning mer än vad som ligger i de flesta prognosmakares bedömningar (se nedan i avsnittet om risker i vår omvärld).

Avmattning i svensk ekonomi

I Sverige har högkonjunkturen mattats av sedan en tid tillbaka. Sista kvartalsutfallet visade på negativ tillväxt, driven främst av sjunkande investeringar. Även exporten sjönk, vilket kan vara ett tecken på att den svenska ekonomin påverkas av en svagare omvärldsefterfrågan och försämrade globala konjunkturutsikter.

I årstakt är utvecklingen av svensk BNP numera svag och vikande (se diagram 6). De flesta makroekonomiska indikatorer tyder på en tydlig konjunkturavmattning i svensk ekonomi. Konfidensindikatorn för tillverkningsindustrin har fallit brant under året och är nu svagare än ett historiskt genomsnitt. Även anställningsplanerna i tillverkningsindustrin har sjunkit. Hushållens förväntningar på svensk ekonomi är betydligt svagare än normalt. Dessutom har inköpschefsindex för industrisektorn visat en tydligt fallande trend de senaste två åren. Exportordergången till tillverkningsindustrin har varit negativ under de senaste månaderna och pekar på svagare framtidsutsikter, trots ganska välfyllda orderböcker.

Diagram 6. BNP-utveckling i Sverige

Årlig procentuell förändring, fasta priser, kalenderkorrigerat kvartalsutfall

Sammantaget tyder flertalet indikatorer på ett försvagat konjunkturläge i svensk ekonomi och att tillväxttakterna kommer att vara blygsamma framöver. En viktig drivkraft till den förväntat svaga utvecklingen framöver utgörs av sjunkande bostadsinvesteringar. Bostadssektorn har gått från att vara en stark ekonomisk motor till att nu tynga tillväxten. Utöver bostadsinvesteringarna påverkas den kommande utvecklingen i hög grad av avmattningen i den globala ekonomin. Den svenska ekonomin har ett högt exportberoende och den globala konjunkturavmattningen påverkar direkt våra exportföretag. En lägre efterfrågan på den svenska exportmarknaden, tillsammans med en fortsatt hård internationell konkurrens som påverkar allt fler branscher, bidrar till att dämpa exportutsikterna för våra företag.

En lägre omvärldsefterfrågan bidrar också till fortsatt måttlig inflation och svagare arbetsmarknadsutsikter framöver. Den svenska arbetsmarknaden har utvecklats väl under en tid, med ökad sysselsättningsgrad, minskad arbetslöshet och fler i arbete. När nu konjunkturen försvagas har arbetslösheten börjat stiga och de rådande problemen med utanförskap bland stora grupper riskerar att förvärras.

Riskerna är stora i vår omvärld

De stora osäkerhetsmomenten i världsekonomin tynger redan den ekonomiska utvecklingen. Om några av riskerna skulle eskalera från nuvarande nivåer kommer den globala tillväxten att påverkas negativt med återverkningar på svensk exportnäring. I dagsläget är riskerna för en svagare ekonomisk utveckling stora. Nedan redogörs för delar av riskbilden där de huvudsakliga riskerna utgörs av kommande normalisering av penningpolitiken, Brexit, stora statsskulder, svårigheter att hantera de demografiska utmaningarna i tider av lägre produktivitetstillväxt, fördelningspolitiska effekter av globaliseringen med eventuella protektionistiska motåtgärder samt de utmaningar som följer i vår tid av digitalisering och automatisering.

En i utgångsläget expansiv penningpolitik gör att ammunition saknas vid nya kriser

Den penningpolitiska responsen på den djupa och segdragna lågkonjunkturen i många av världens ekonomier var nödvändig och bidrog till en snabbare återgång till mer acceptabla tillväxttakter. De mycket låga räntorna i flertalet av världens avancerade ekonomier har dock fört med sig att många tillgångar ökat kraftigt i värde. Snabbt ökande tillgångspriser kan vara en grogrund för uppbyggnaden av bubblor. Kommande negativa chocker i den globala ekonomin kan göra att sådana bubblor brister med negativa följd effekter på ekonomin i stort. En ytterligare risk med de låga räntorna är att det vid nästa lågkonjunktur inte kommer att finnas penningpolitiska muskler att hantera fallande tillväxttakter och ökande arbetslöshet. Det är ett i många avseenden oprövat territorium som världens centralbanker befinner sig på och det råder stor osäkerhet om framtida räntenivåer. Det fortsatt låga inflationstrycket i många avancerade ekonomier har gjort att styrräntehöjningarna låtit vänta på sig. Det är därför tveksamt om man hinner bygga upp tillräcklig fallhöjd inför kommande konjunktursvacka. I avsaknad av räntevapnet skulle en lågkonjunktur riskera att bita sig fast och bli både djupare och mer långvarig än vad som skulle varit fallet om räntan i utgångsläget vore högre. Ett annat problem med dagens låga räntenivå är att det förmodligen sker en del felallokeringar i ekonomin och att en del investeringsbeslut inte blir så produktivitetshöjande som man skulle önska. Detta kan bidra till att dagens redan låga produktivitetstillväxt förblir svag också på sikt.

Brexit - osäkerheten är fortsatt stor om, när och hur Storbritannien lämnar EU

Det är idag en realitet att Storbritannien beslutat sig för att lämna den Europeiska unionen. Sedan folkomröstningsresultatet blev känt har mycket av diskussionen handlat om på vilket sätt Storbritannien ska lämna samarbetet. Finansiella marknader har reagerat på olika uttalanden och uppskjutna förhandlingar men sammantaget har de ekonomiska följderna ännu varit små. Pundet föll förvisso initialt efter folkomröstningen och osäkerheten för brittiska företag och konsumenter är fortsatt stor inför vad som komma skall. Tillväxtutsikterna för Storbritannien ser dystra ut men effekterna på europeisk och global ekonomi har än så länge varit små. Den fortsatta osäkerheten kring utträdesprocessen dämpar investeringsviljan och många beslut skjuts på framtiden. Det är dock svårt att bedöma de ekonomiska utsikterna för Storbritannien och hur ett brittiskt utträde kommer påverka Sverige och andra handelspartners. En ytterligare konsekvens av det brittiska utträdet är den politiska osäkerheten inom EU, med förändrade maktförhållanden och en eventuell förskjutning mot en mindre frihandelsinriktad politik. För svenskt vidkommande utgör Storbritannien en stor exportmarknad och har dessutom varit en nära samarbetspartner inom EU. Sveriges röst kan därmed riskera att försvagas när en i många avseenden likasinnad medlem lämnar unionen.

Höga statsskulder leder till trångt handlingsutrymme för många ekonomier

Vi såg 2012 hur enskilda länder med höga statsskulder kunde få problem att finansiera sig på finansiella marknader. Skuldnivåerna är i många avancerade ekonomier höga. Dessutom har många länder lån i utländsk valuta vilket gör att man blir beroende av finansmarknadernas förtroende för den egna valutan. Om ett lands valuta i ett sådant fall sjunker i värde ökar betalningsbördan av räntebetalningarna på landets statsskuld, vilket tränger ut annan verksamhet som pensionsutbetalningar, skola och omsorg. De höga skuldnivåerna utgör därmed en risk för många enskilda ekonomier, vilket kan få negativa återverkningar på den globala tillväxten. Till följd av de höga statsskuldena finns det i många länder endast små möjligheter att finanspolitiskt bedriva en expansiv politik om en ny djup lågkonjunktur skulle inträffa i närtid. Om inte efterfrågan kan stimuleras på önskat sätt i många av de länder som Sverige exporterar till kommer svenska exportföretag påverkas negativt. De små möjligheterna till stimulansåtgärder för finanspolitiken i skuldyngda länder kan därför i förlängningen få återverkningar på svenska företag och svensk sysselsättning.

Osäkert hur de demografiska utmaningarna ska kunna mötas utan produktivitetstillväxt

Många länder har en åldrande befolkning. Det skapar utmaningar som endast kan lösas genom fler arbetade timmar eller produktivitetstillväxt. Den globala produktivitetstillväxten har varit svag sedan finanskrisen. De avancerade ekonomierna har inte kunnat upprepa den höga produktivitetstillväxten som rådde på 1990-talet och i början på 2000-talet. De senaste åren har den svenska produktivitetstillväxten varit särskilt svag. Att förutspå framtida produktivitetstillväxt är svårt och skapar i sig en osäkerhet. När det demografiska trycket ökar blir dock produktivitetstillväxten ännu mer avgörande för vårt framtida välbefinnande. Sekulär stagnation, vilket delvis innebär att investeringarna i produktivitetshöjande verksamheter blir för låga, har blivit hett omdebatterat på senare tid. I ett sådant scenario med långvarigt lägre produktivitetstillväxt tenderar de demografiska utmaningarna att bli ännu tydligare. För länder med höga välfärdsambitioner kan detta leda till skattehöjningar som kan skada företagande och konkurrenskraft. Det kan också leda till att en del länder tvingas ompröva sina politiska välfärdsambitioner. Trots en ökande grad av automatisering och digitalisering råder det stor osäkerhet om vart produktivitetstillväxten på sikt är på väg. Det är dock sannolikt att vi under kommande år inte kommer upp i några högre tillväxttal, vare sig i Sverige eller i vår omvärld.

Protektionism hotar världshandeln och Sverige

Globaliseringen har fört med sig ökad världshandel och ett större välbefinnande i en stor del av världens ekonomier. Många har även uppfattningen att globaliseringen har påverkat fördelningen av välbefinnandet. Vissa grupper anser sig därmed vara förlorare de senaste decennierna. Detta är en av förklaringarna till ökad populism i många länder, där fler förespråkar mindre frihandel och mer hinder för människor och varor att röra sig över gränser. En mer protektionistisk politik, inte minst i USA, med försämrade villkor för frihandel framöver är något som skulle leda till lägre tillväxt i världsekonomin framöver. Det är tydligt hur oroliga finansmarknaderna är inför varje handelspolitiskt uttalande. Minskad frihandel skulle få särskilt stora konsekvenser för ett litet och exportberoende land som Sverige. Länder som likt Sverige saknar stora hemmamarknader kommer troligtvis att drabbas hårdast om den internationella handelspolitiken utvecklas i mer protektionistisk inriktning under kommande år.

Digitaliseringen ändrar förutsättningarna för tillväxt

Digitalisering och automatisering har gjort att produktiviteten har utvecklats väl fram till finanskrisen. En växande IKT-sektor bidrog till att bl.a. Sverige kunde dra nytta av en hög produktivitetstillväxt, framför allt under tioårsperioden 1995–2005.¹ Innovation och teknologisk utveckling har historiskt sett varit en av grundförutsättningarna för vår ekonomiska tillväxt. Idag befinner vi oss mitt i en sådan transformation av vårt samhälle där digitaliseringsprocesser börjar genomsyra vardagen för både hushåll och företag. Om vi möter digitaliseringens utmaningar på ett väl avvägt sätt kan denna utveckling förhoppningsvis ge positiva effekter på högre produktivitetstillväxt och ett förbättrat välbefinnande. För detta krävs ett regelverk som till fullo möjliggör för den teknologiska utvecklingen att nå sin fulla potential. Först då kan produktivitetstillväxten i framtiden gynnas. Hur stora dessa effekter blir på längre sikt är dock osäkert.

Framtida kronkurs påverkar företagens beslut

Kronkursen fluktuerar över tid. Det är helt naturligt men när kursen når särskilt låga respektive höga nivåer kan det skapa problem och ge upphov till frågeställningar hos företag och konsumenter. Idag är kronan svag, svagare än på mycket länge. Mot euron är kronan på sin svagaste nivå sedan finanskrisen och mot dollarn får man gå så långt tillbaka som till början på 2000-talet för att hitta en svagare kronkurs. Vissa delar av det svenska näringslivet gynnas av en svag valuta medan andra missgynnas. Beroende på varaktigheten i kronförsvagningen påverkas strukturomvandling och omvandlingstryck. De flesta bedömare prognosticerar en svag förstärkning på några års sikt men det är dock mycket svårt att med säkerhet säga något om kronans framtida utveckling. Till stor del grundar sig dagens osäkerhet i hur relativa räntenivåer kommer att utveckla sig, dvs. svenska räntor i relation till omvärldens räntor. Dessutom är det förmodligen större osäkerhet än normalt kring vad som är att betrakta som normala räntenivåer. Sammantaget gör detta att osäkerheten kring kronans framtida utveckling är högre än normalt.

Inhemska risker ökar osäkerheten om den framtida utvecklingen ytterligare

I dagens globaliserade värld möter små öppna ekonomier till stor del samma risker som den globala ekonomin står inför. Utöver risker såsom ökande inslag av protektionism, uppbyggnad av tillgångsbulor och varaktigt lägre produktivitetstillväxt som påverkar både global och svensk ekonomi står Sverige inför ett antal inhemska risker. Dessa kan fördjupa nästkommande lågkonjunktur och försvåra kommande återhämtning för svensk ekonomi.

Svår avvägning mellan förbättrad makrofinansiell stabilitet och konkurrenskraftiga företag

En rad åtgärder har införts sedan finanskrisen för att förbättra det finansiella systemets motståndskraft inför kommande kriser. Det har varit svåra avvägningar att göra när det gäller kapitaltäckningskrav, amorteringskrav och mycket annat. En del åtgärder hämmar företagens utveckling och tillgång på kapital. Det är samtidigt osäkert hur och när nästa större lågkonjunktur slår till. I Sverige är bostadspriserna fortsatt höga, trots avmattningen i priser sedan hösten 2017, och hushållens skulder är alltför höga på höga nivåer ur ett internationellt perspektiv. Dagens skuldnivåer hos många hushåll kan innebära en ökad risk om vi skulle få se kraftigt sjunkande bostadspriser i framtiden.

¹ IKT står för informations- och kommunikationsteknologi och denna sektor har vuxit kraftigt sedan 1990-talet.

En djup global lågkonjunktur skulle kunna leda till sjunkande efterfrågan och lägre bostadspriser som kan få återverkningar på både konsumtionsutveckling och tillväxt. Det går därför inte att förlita sig på att inhemsk ekonomi ska agera draglok genom nästa konjunkturåterhämtning.

Kommunalskattehöjningar minskar incitamenten till arbete

Många kommuner står inför betydande problem med hur de ska finansiera sina utgifter under kommande år. Förra året gick var tredje region och var fjärde kommun med underskott. Kostnader förknippade med ett högre demografiskt tryck i kombination med integrationsutmaningar framöver gör att utgiftsökningar i kommunerna redan har lett till höjda kommunalskatter. Genom att höja kommunalskatter kan mer inkomster genereras för kommunerna på kort sikt. Detta skulle dock få allvarliga konsekvenser för incitament till arbete och därmed bidra till att öka jämviktsarbetslösheten. På längre sikt skulle mycket av de kortsiktiga budgetförstärkningarna ätas upp av färre arbetade timmar i befolkningen. Alltför vidlyftiga kommunalskattehöjningar skulle leda till försämrade tillväxtförutsättningar för Sverige som helhet på några års sikt. Dessutom skulle ett ännu högre skattetryck göra det ännu svårare för de konkurrensutsatta företagen att rekrytera den personal de önskar.

Återhållsamma löneökningar nödvändigt för förbättrad konkurrenskraft

Sedan finanskrisen har produktivitsutvecklingen i Sverige och en rad andra länder varit svag. Detta har lett till att länder inte har kunnat hämta igen vad som förlorades i och med finanskrisen. En långsammare utveckling i produktivitet ställer ytterligare krav på hur arbetskostnaderna kan tillåtas öka framöver. De länder som förmår anpassa sina arbetskraftskostnader till framtida produktivitsutveckling kan skapa konkurrensfördelar för sina företag i den globala konkurrensen. Om inte löneökningarna blir tillräckligt återhållsamma försvåras möjligheterna för svenska företag att konkurrera framgångsrikt på internationella marknader de närmaste åren. Försämrade konkurrenskraft skulle troligtvis innebära försämrade exportmarknadsandelar och svagare industriproduktion med lägre tillväxt i svensk ekonomi som följd. Avtalsrörelser innebär alltid risker för konkurrenskraftens utveckling. I skenet av de många utmaningarna den globala ekonomin står inför bör svenska löneökningar bli återhållsamma för att på bästa sätt kunna bidra till förbättrad konkurrenskraft för svenska företag.

Vi kan inte blunda för riskbilden

De ovan nämnda riskerna utgör endast en del av de utmaningar Sverige står inför. Vi är mitt inne i en regleringsvåg för att upprätthålla makrofinansiell stabilitet. Hela detta område är delvis på experimentstadiet och kan inte utvärderas till fullo förrän vi i framtiden kan blicka bakåt. Integrationsutmaningarna kan innebära statsfinansiella kostnader på både kort och lång sikt om det ökade arbetsutbudet inte kan mötas av en högre efterfrågan. Detta riskerar leda till skattehöjningar på företagssektorn som kan inverka på företagets konkurrenssituation. Vi ser sjunkande skolresultat som, om trenden inte vänds, kan leda till sämre tillgång på humankapital för våra företag, sämre konkurrenskraft, högre arbetslöshet och mer segregation.

Sammantaget är dock de ökande protektionistiska strömningarna kopplade till Sveriges stora omvärldsberoende att betrakta som det kanske största hotet mot Sverige. Mycket av vårt välstånd har kommit till av att svenska företag varit framgångsrika i världshandeln. De stora prövningar som världshandeln nu står inför kan få större negativa konsekvenser för Sverige än för många andra länder eftersom vi dels är ett litet land, dels har ett mycket stort exportberoende.

Idag är nedåtriskerna för den framtida ekonomiska utvecklingen kanske fler än någonsin tidigare. En del av dessa går att åtgärda med hjälp av svenska styrmedel medan andra risker utgörs av globala trender som Sverige har svårare att påverka. Med hänsyn tagen till den mycket negativa riskbilden i världsekonomin är det av största vikt att vi möter denna oroliga framtid med löneökningar och villkor för ett internationellt företagande som blir på nivåer som stärker förutsättningarna för konkurrenskraft och jobbskapande. Vi bör se till att Sverige står väl rustat inför de negativa chocker som kan komma att drabba global och inhemsk ekonomi framöver.

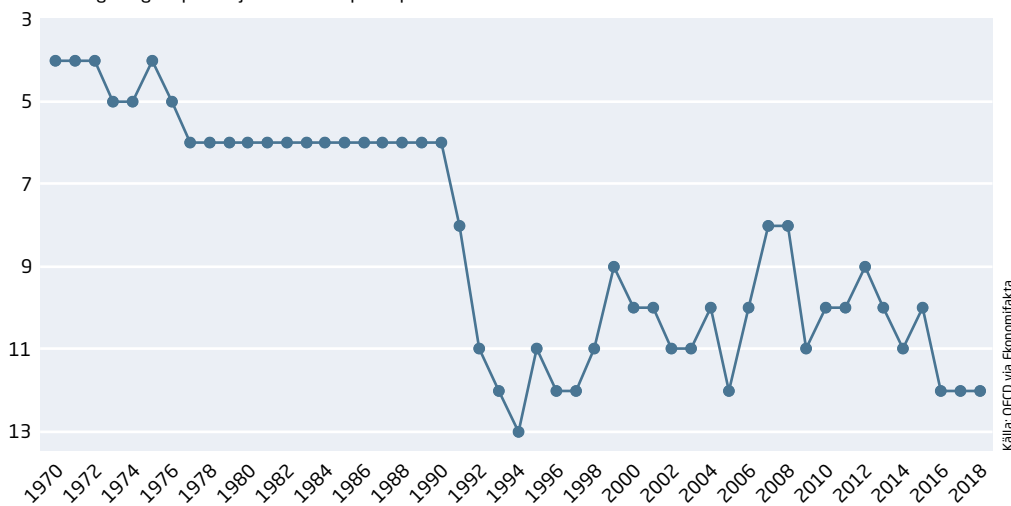
Sveriges konkurrenskraft är hotad

För Sverige, som är en liten och öppen ekonomi med ett stort beroende av utrikes-handel, är internationell konkurrenskraft av stor betydelse. Många svenska företag, varav en stor del är små och medelstora, säljer varor och tjänster på internationella marknader. Internationellt konkurrenskraftiga företag påverkar även förutsättningarna för utvecklingen på arbetsmarknaden. En stor del av våra jobb finns inom sektorer som direkt eller indirekt är internationellt konkurrensutsatta. Detta gäller främst inom tillverkningsindustrin, men även stora delar av tjänstesektorn är idag konkurrensutsatt på internationella marknader. Dessutom är beroendet av exportindustrin även stort för jobbtillväxten inom branscher som inte är internationellt konkurrensutsatta.

Konkurrenskraft är ett komplext begrepp som inbegriper många delar. Det beskriver hur väl företag kan skapa värden som är attraktiva för konsumenter och användare på globala marknader.² Ett konkurrenskraftigt företag förmår ta marknadsandelar på bekostnad av mer konkurrenssvaga företag. På aggregerad nivå talar man därför om ett nollsummespel där ett företag vinner marknadsandelar på bekostnad av sjunkande marknadsandelar för andra företag. Länder med många effektiva företag som står sig väl i den internationella konkurrensen har goda förutsättningar att få det totala välståndet att växa.

Diagram 7. Sveriges placering i välståndsligan

Ranking enligt köpkraftsjusterad BNP per capita

Ett sätt att bedöma länders konkurrenskraft är genom att se till förmågan att exportera. På kortare sikt påverkar pris- och kostnadstrycket tillsammans med produktiviteten ett lands förmåga att hävda sig på internationella marknader. På längre sikt skapas konkurrenskraft främst av hur mycket ett land förmår öka produktionskapaciteten genom väl avvägda investeringar av olika slag. Det kan då handla om utbildning och kompetensutveckling av arbetskraften för att öka dess skicklighet eller om teknologi-

² Se exempelvis rapporten *Svensk konkurrenskraft* från Tillväxtanalys 2009 för en diskussion om konkurrenskraftsdefinitioner.

höjande insatser som t.ex. forskning och utveckling eller innovation. Sammantaget bidrar detta till att göra arbetsmetoder och produkter mer effektiva och tilltalande så att de kan attrahera ett större antal konsumenter på globala marknader.

Konkurrenskraft är det nödvändiga medlet för att ett lands invånare ska kunna få en ökning i sitt välbefinnande. Den mest välkända jämförelsen av länders välbefinnande, och indirekt konkurrenskraft, är förmodligen OECD:s välbefinnandeliga. Ett högt välbefinnande är ett mål men också en effekt av att ett land är och har varit konkurrenskraftigt. Länder som uppvisar sjunkande konkurrenskraft tenderar att falla i välbefinnandeligan. Som framgår av diagram 7 låg Sverige på plats 11 bland världens länder år 2017. Trots att Sveriges position har hållit sig kring plats tio under en följd av år har avståndet i termer av välbefinnande till de fem högst rankade länderna ökat sedan början på 2000-talet, se tabell 1. En förbättrad internationell konkurrenskraft de närmaste åren lägger grunden för att Sverige ska kunna närma sig de topplacerade länderna i välbefinnandeligan.

Tabell 1. Sveriges avstånd till toppen av välbefinnandeligan
Procent

	2000	2005	2010	2015	2017
Till plats 1	89,7	95,2	102	114	107
	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg
Till plats 2	25,2	40,9	40,9	42,7	50,4
	Norge	Norge	Norge	Irland	Irland
Till plats 5	7,3	13,4	7,2	17,1	19,1
	Nederländerna	Schweiz	Nederländerna	USA	USA

Källa: Svenskt Näringslivs nystartsrapport
ett utmanar Sverige.

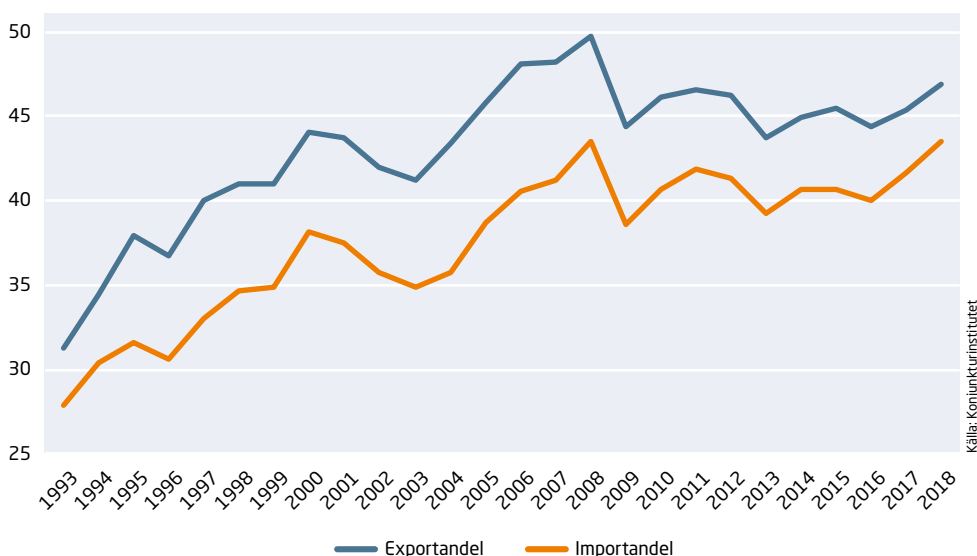
Anm: Siffran i respektive ruta visar det procentuella avståndet upp till detta land

Svagt utfall av vår konkurrenskraft

Utrikeshandeln med varor och tjänster har över tid fått allt större betydelse för vårt välbefinnande (se Diagram 8). Idag står exporten av varor och tjänster för nästan 47 procent och importen för cirka 44 procent av BNP.³

Diagram 8. Utrikeshandelns andel av svensk BNP

Löpande priser, procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet

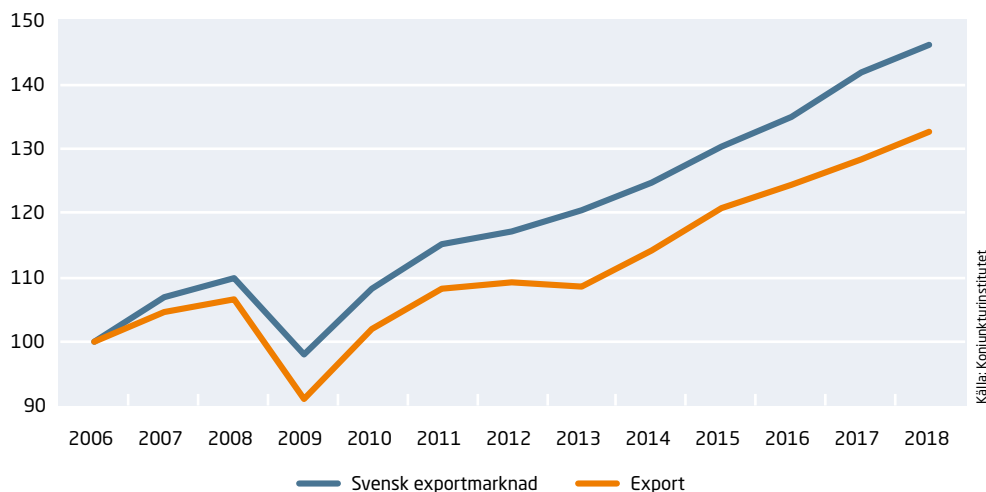
³ Data för 2018.

Exporten har ökat över tid men exporttillväxten har det senaste decenniet varit långsammare än i OECD-länderna som helhet. Detta har gjort att Sverige har tappat marknadsandelar i världshandeln.⁴ Diagram 9 visar att svensk export sedan 2006 har vuxit långsammare än vår exportmarknad.⁵ Svensk export har under denna period vuxit med drygt 13 procentenheter mindre än vad vår exportmarknad har gjort. Detta är ett tydligt tecken på att Sverige har tappat marknadsandelar under denna period. De förlorade marknadsandelarna berodde inledningsvis förmodligen på konjunkturella orsaker i och med att Sverige har en produktmix med stora inslag av insats- och investeringsvaror. Den mycket tröga globala återhämtningen sedan finanskrisen har gjort att efterfrågan på sådana varor varit svag under en lång tid.⁶ Nu har däremot drygt ett decennium gått sedan 2008 vilket gör det troligt att också andra faktorer av mer strukturell karaktär har påverkat vår export. Det bör dock tilläggas att många andra OECD-länder också har tappat andelar av den globala exporten till följd av att länder som Kina och Indien har vuxit kraftigt de senaste decennierna.

Svensk industriproduktion har drabbats negativt av den relativt svaga varuexportutvecklingen. Traditionellt brukar svensk industriproduktion gynnas av en global återhämtning men det senaste decenniet har utvecklingen varit svag. Den svenska utvecklingen i industriproduktion skiljer sig från den tyska som överstiger nivåerna före finanskrisens utbrott (se Diagram 10). Svårigheterna att nå de nivåer på industriproduktion som rådde innan finanskrisen illustrerar svårigheterna som svensk industri har haft att växa i tider av svag global efterfrågan. Den svenska utvecklingen följer i stora drag den relativt svaga tillväxten i euroområdet som helhet.

Diagram 9. Utveckling av svensk export och exportmarknad

Index 2006 = 100

Ett decennium av svag industriproduktion har lett till att sysselsättningstillväxten inom industrin varit låg under denna period. Industrijobben är viktiga för innovationer och produktivitetens utveckling, och om Sverige tappar för mycket av sin industriella bas i form av produktion och tillverkning riskerar även FoU och tjänster kopplade till eftermarknaden att försvinna. Sverige får då svårare att behålla de delar av näringslivet som står ännu högre upp i värdekedjan.⁷

⁴ Att Sverige tappar marknadsandelar i den totala världshandeln är i sig naturligt eftersom fler och fler företag och länder har gett sig in i den globala konkurrensen om marknadsandelar.

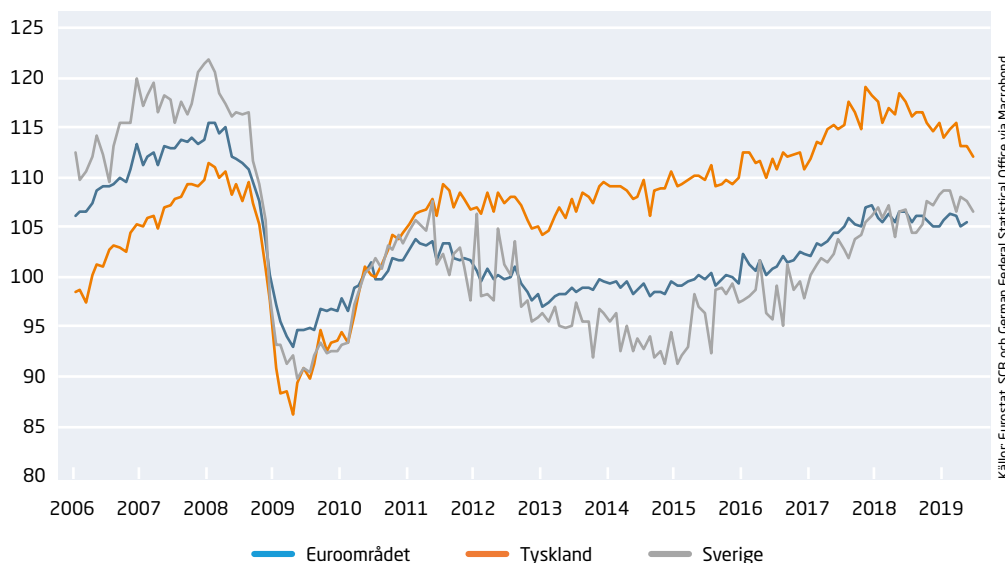
⁵ Exportmarknadens utveckling mäts här enligt importtillväxten i de länder Sverige exporterar till.

⁶ EU-kommissionens landrapport för Sverige 2016 hävdar att det snarare är konjunkturella än strukturella faktorer som legat bakom de förlorade svenska marknadsandelarna.

⁷ Industrins ekonomiska råd (2016) hävdar t.ex. att det, trots ett stort fokus på globala värdekedjor, inte finns något fog för att tillverkningens betydelse drastiskt kommer att minska.

Diagram 10. Industriproduktion i Sverige, euroområdet och Tyskland

Index 2010 = 100

Konkurrenskraft ett relativt mått

Det finns en mängd faktorer som påverkar företagens förmåga att konkurrera på internationella marknader. Vissa har stor betydelse för konkurrensförmågan på kortare sikt, medan andra är mer betydelsefulla för den långsiktiga förmågan. För att få avsättning för den befintliga produktionen, och på så sätt också generera resurser för investeringar och sysselsättningstillväxt, är kostnadstryck i relation till företagens produktivitet avgörande. De företag och de länder som förmår producera de mest attraktiva produkterna till lägsta pris är vinnare i den globala konkurrensen. Förutsättningarna för att bli vinnare i den tuffa internationella konkurrensen påverkas främst av växelkursen, produktiviteten och arbetskraftskostnaderna.

1. **Växelkurs:** För en liten öppen ekonomi med rörlig växelkurs som den svenska kan växelkursens utveckling påtagligt inverka på vilka priser företag kan sätta i kronor räknat och därmed även på företagets konkurrenssituation.
2. **Produktivitet:** Produktiviteten i svensk ekonomi i relation till den i våra konkurrentländer, både i nivå och i utvecklingstermer, påverkar långsiktigt vår konkurrenskraft. I ett högproduktivt land går det, allt annat lika, att producera samma kvantitet till lägre kostnad som i ett land med lägre produktivitet.
3. **Arbetskraftskostnader:** Jämfört med konkurrentländer leder ett högt kostnadstryck i relation till produktiviteten, dvs. en hög enhetsarbetskostnad, till att landets företag antingen tvingas höja priser med minskade marknadsandelar som följd eller minska sina vinster med mindre investerings- och sysselsättningstillväxt som följd.⁸

Utvecklingen av växelkurs, produktivitet och arbetskraftskostnader i Sverige i relation till motsvarande förändringar i vår omvärld bestämmer således mycket av hur svensk konkurrenskraft utvecklas.

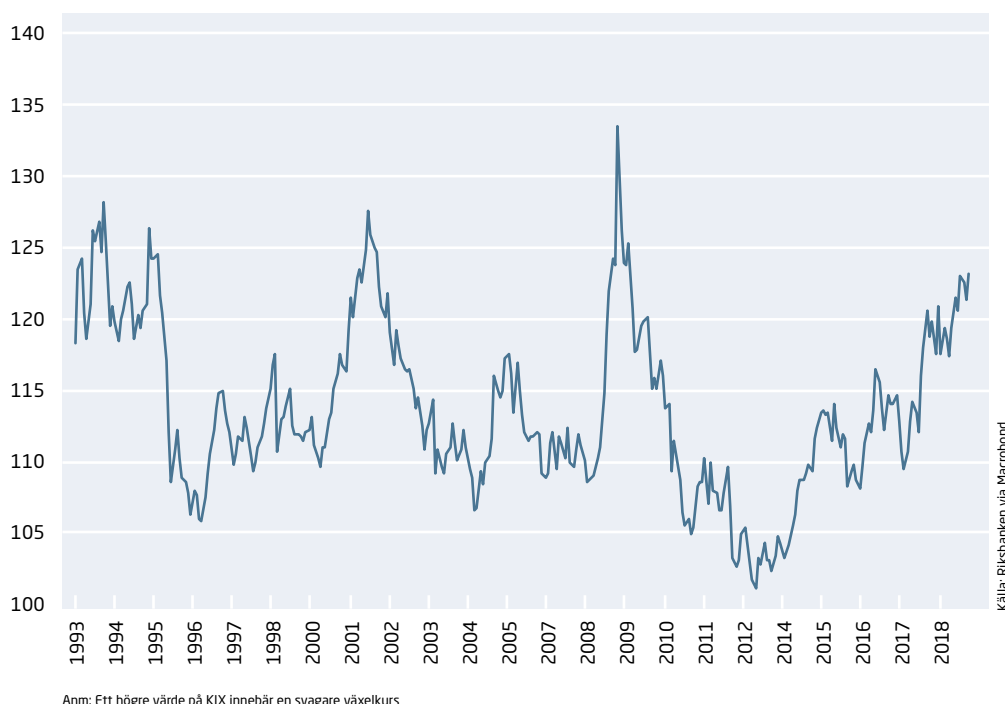
⁸ Självfallet beror nivån på arbetskraftskostnaderna av hur arbets- respektive kapitalintensiva ett lands företag är.

Svagare samband mellan kronan och exportmarknadsandelarna

Den svenska kronan är historiskt svag. KIX-index, som mäter kronans kurs gentemot Sveriges viktigaste handelspartners, är på den svagaste nivån sedan finanskrisen (se Diagram 11). Trots detta har effekterna på utrikeshandeln av växelkursens försvagning de senaste åren varit måttliga. Till exempel har överskotten i handelsbalansen, som andel av BNP, minskat. En svagare växelkurs stärker den kostnadsmässiga konkurrenskraften och gör exporten billigare och importen dyrare vilket borde gynna exporten och missgynna importen. Sålunda borde man kunna förvänta sig ökade exportvolymerna, en bättre handelsbalans och ökade exportmarknadsandelar som en effekt av kronförsvagningen. Tittar man på utvecklingen av kronan och Sveriges exportmarknadsandelar kan man också se ett sådant samband historiskt. Såväl vid den stora devalveringen 1982 som när kronan släpptes fri 1992 ökade de svenska exportvolymerna väsentligt mer än tillväxten på Sveriges exportmarknader. Efter kronförsvagningen i samband med finanskrisen och under de senaste årens kronförsvagning är det dock svårare att se någon tydlig effekt på exportmarknadsandelarna (se Diagram 9).

Diagram 11. Kronans utveckling

KIX nivå, månad

Anm: Ett högre värde på KIX innebär en svagare växelkurs

Det finns en rad argument för varför sambandet mellan kronkurs och exportutveckling har förändrats på senare år. Ett ökande deltagande i globala värdekedjor, som inneburit att exportörer i allt högre utsträckning förlitat sig på importerade insatsvaror och -tjänster, är förmodligen den kanske viktigaste förklaringen till att kronkursen påverkar exporten mindre än tidigare. När det gäller mixen av varor och tjänster i vår samlade export har tjänsternas andel ökat över tid. Då tjänster i vissa fall kan vara mindre priskänsliga än varor, avtar växelkurseffekten på exporten därför över tid.⁹ Trots dessa och andra förklaringsmodeller bedöms växelkursen alltjämt ha en effekt på den internationella konkurrenskraften, om än i mindre utsträckning än tidigare. Man bör även notera att en rad sektorer som tidigare var att betrakta som

⁹ Det går även att hävda det motsatta, dvs. att ett lägre importinnehåll i tjänsteexporten vis-à-vis varuexporten skulle göra tjänster mer påverkningbara av växelkursförändringar jämfört med varor.

inhemska numera är under ett stort internationellt konkurrenstryck. Handeln är ett exempel på en sådan, huvudsakligen importerande, sektor där digitala lösningar och möjligheter till prisjämförelser har gjort att den svaga kronkursen påverkar konkurrenskraften negativt.

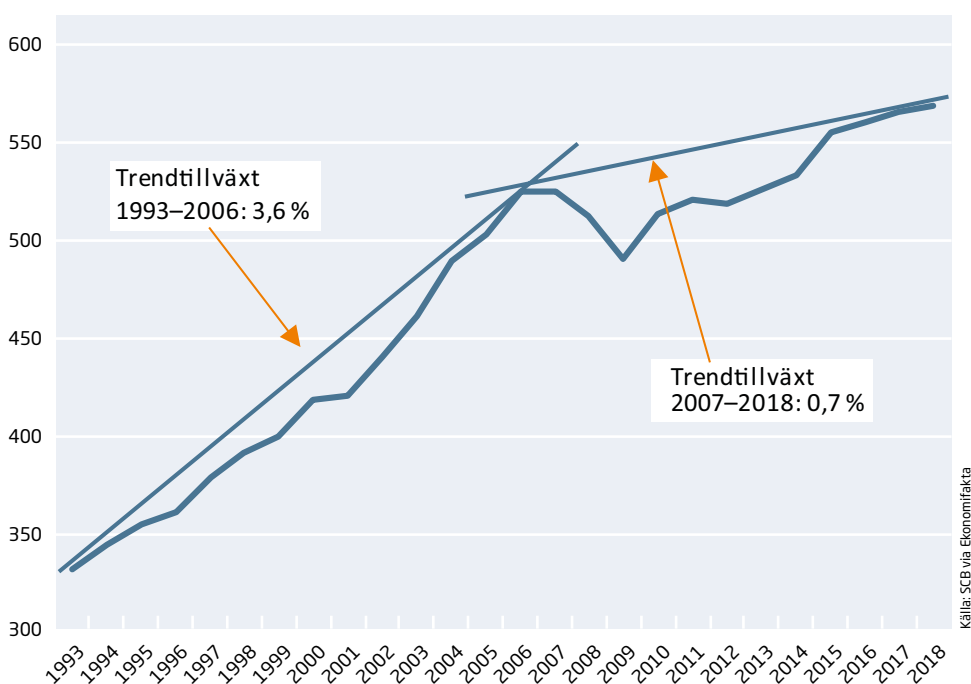
Det finns många argument för att kronan skulle vara strukturellt undervärderad. Sverige har bl.a. överskott i sin bytesbalans, relativt låg statsskuld och sunda offentliga finanser. Detta gör att de flesta prognosmakare vanligen tror att kronan på sikt kommer att stärkas. Man bör dock ha i åtanke att valutakurser är notoriskt svårprognosticerade. Därmed bör synen på hur den internationella konkurrenskraften kommer att utveckla sig framöver inte baseras på vad man tror om framtida kronkursförändringar.

Produktivitetstillväxten har mattats av

På lång sikt bestäms mycket av vårt välstånd av hur väl produktiviteten utvecklas. Sedan finanskrisen har Sverige och många andra avancerade ekonomier haft en svag produktivitetstillväxt. Produktivitetstillväxten i det svenska näringslivet var i genomsnitt cirka 3,6 procent per år mellan 1993 och 2006 (se Diagram 12).

Diagram 12. Produktivitetstillväxt i det svenska näringslivet

Kronor per arbetad timme, fasta priser, referensår 2018

Det senaste decenniet har tillväxten mattats av betydligt. Genomsnittstillväxten sedan 2006 har varit så låg som 0,7 procent per år.¹⁰ Trendtillväxten har med högsta sannolikhet saktat in både i Sverige och globalt. En lägre potentiell produktivitetstillväxt framöver minskar, allt annat lika, utrymmet för stora löneökningar om svensk konkurrenskraft ska bibehållas. En lägre produktivitetstillväxt gör att de arbetade

¹⁰ Förmodligen ligger den långsiktiga produktivitetstillväxten mellan de två medelvärdena som illustreras i diagrammet. Genomsnittstillväxterna i produktivitet 1993-2006 respektive 2006-2018 syftar endast till att beskriva en inbromsning i produktivitetstillväxt och att vi troligtvis inte kan vänta oss samma goda produktivitetstillväxt framöver som vi hade kring millennieskiftet.

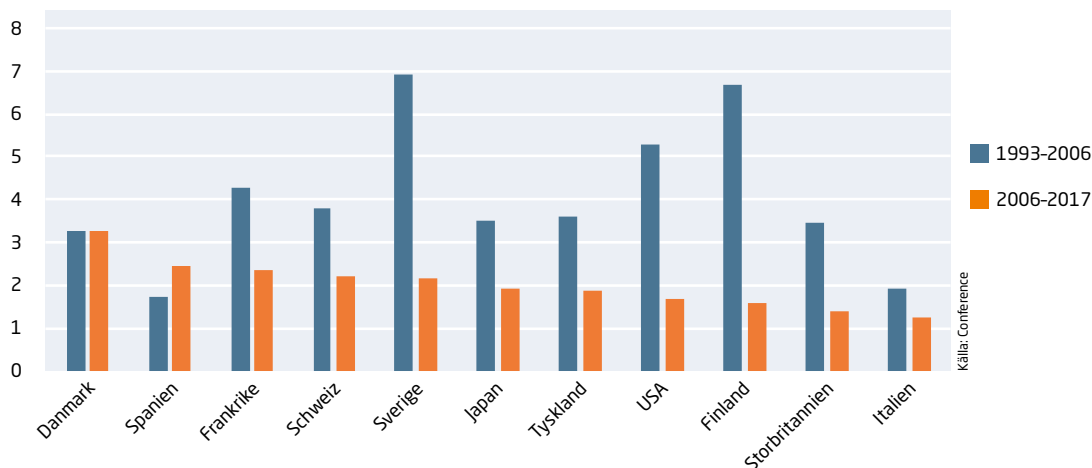
timmarna i ekonomin behöver växa för att BNP-tillväxten ska kunna utvecklas i önskad takt. Därför är det viktigt att arbetslösheten minskar och fler kommer i arbete. Detta kan möjliggöras genom att efterfrågan och utbud på lågkvalificerad arbetskraft tillåts mötas vid ett lägre pris än idag och/eller att välvärdade och kostnadseffektiva utbildningsinsatser för de som saknar gymnasial utbildning införs.

För att åstadkomma produktivitetssökningar krävs investeringar. Både materiella och immateriella investeringar är viktiga för produktivitetssutvecklingen. En hög investeringsnivå räcker emellertid inte för att säkerställa en god produktivitetssutveckling. Det krävs också en fördjupning och utveckling av vårt humankapital för att möta de ökande krav på kompetens i arbetskraften som dagens företag efterfrågar. Tillsammans med ett gott näringslivsklimat och sunda institutioner kan väl avvägda investeringar och en ökad kompetensnivå i arbetskraften skapa bra möjligheter till produktivitetssutveckling. Idag gör det osäkra omvärldsläget att vi ser för lite globala investeringar. Detta svaga globala investeringsklimat gör att det finns påtagliga risker för att produktivitetstillväxten i många avancerade ekonomier kommer att ligga kvar på en lägre tillväxtbana under lång tid framöver.

Inbromsningen i produktivitetstillväxt är en tydlig trend i flertalet avancerade ekonomier. När tillverkningsindustrin studeras blir denna inbromsning särskilt tydlig i Sverige och Finland (se Diagram 13). Under åren kring millennieskiftet låg dessa länder i täten när det gäller produktivitetstillväxt. Skillnaden i produktivitetstillväxt gentemot många länder har dock minskat under det senaste decenniet och produktiviteten i svensk tillverkningsindustri har under denna period vuxit ungefär i linje med den genomsnittliga tillverkningsindustrin. Det mest troliga på sikt är att produktivitetstillväxten i det svenska näringslivet blir i nivå med produktivitetssutvecklingen i jämförbara utvecklade ekonomier.

Diagram 13. Produktivitetssutveckling i tillverkningsindustrin i utvalda länder

Årlig procentuell tillväxt, genomsnitt för åren 1993-2006 respektive 2006-2017

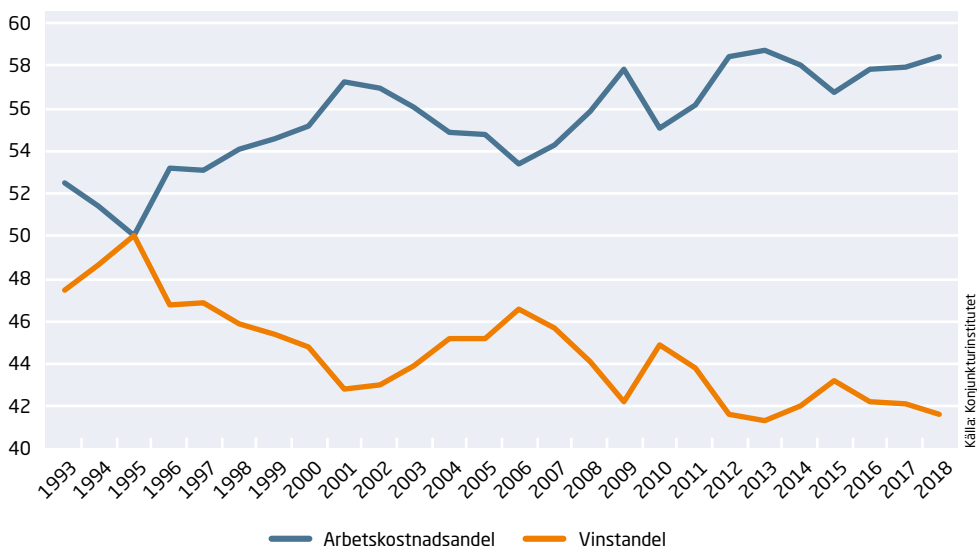

Eftersom kronkursens framtida utveckling är ytterst svårbedömd och att produktivetsinbromsningen i mångt och mycket är ett globalt fenomen som Sverige inte kan göra mycket mer än att förhålla sig till, vilar den framtida internationella konkurrenskraften till stor del på hur arbetskraftskostnaderna i Sverige utvecklar sig i relation till i våra konkurrentländer.

Arbetskraftskostnaderna betydelsefulla för svenska företag

Förädlingsvärdet i det svenska näringslivet kan delas upp i en vinstandel och en arbetskostnadsandel. Över tid har arbetskostnadernas andel av det totala förädlingsvärdet ökat (se Diagram 14). De senaste åren har arbetskostnadsandelen nått sina högsta nivåer sedan 1993 och motsvarar nu ungefär 58 procent av näringslivets förädlingsvärde.¹¹ Denna höga andel innebär att arbetskraftskostnaderna spelar en avgörande roll för företagens internationella konkurrenskraft.

Diagram 14. Arbetskostnads- och vinstandel i näringslivet
Procent av förädlingsvärdet i näringslivet

Anm: Med vinstandel avses här bruttovinstandelen

Om utvecklingen av arbetskostnadsandelen i det svenska konkurrensutsatta näringslivet sätts i relation till motsvarande utveckling i vår omvärld kan man skapa sig en uppfattning om hur avkastningen på produktivt kapital förändrats över tiden i olika länder.¹² I Diagram 15 visas denna utveckling för tillverkningsindustrin i Sverige och ett antal konkurrentländer. I den finska industrin har arbetskostnadsandelen ökat mer än motsvarande andel i den svenska industrin. Däremot har utvecklingen i bl.a. USA och Storbritannien varit sådan att arbetskostnadsandelen minskat över tid. Följaktligen har vinstandelen i dessa länder ökat.¹³ Detta innebär att en allt större andel av förädlingsvärdet tillfallit produktionsfaktorn kapital i dessa länders tillverkningsindustri. Utvecklingen i Sverige har varit snarlik den i Tyskland och Frankrike, och det går inte utifrån ett resonemang om relativa arbetskostnadsandelar att med bestämdhet säga att den svenska tillverkningsindustrin varken har vunnit eller förlorat i konkurrenskraft det senaste dryga decenniet.

För att göra svenska arbetskraftskostnader jämförbara med de som råder i omvärlden måste man översätta arbetskraftskostnaderna till gemensam valuta. Eftersom valutakurser varierar över tid kan rangordningen av olika länders arbetskraftskostnader

¹¹ I industrin var arbetskostnadsandelen ca 53 procent 2018, dvs. något lägre än för näringslivet som helhet. 53 procent är ändå att betrakta som en betydande andel. Arbetskostnadernas utveckling är således av stor betydelse dels för den konkurrensutsatta industrin, dels för näringslivet som helhet.

¹² Till viss del kan strukturella orsaker påverka arbetskostnads- och vinstandelarna. Förändringar över tid i hur arbets- respektive kapitalintensiv ett lands industri är påverkar andelarna. De relativa förändringarna i arbets- och kapitalintensitet mellan ländernas industrier bedöms dock vara små under den relativt korta tidshorisont som studeras i diagrammet.

¹³ Vinstandelen definieras som ett minus arbetskostnadsandelen.

förändras utan att arbetskraftskostnaderna mätt i inhemsk valuta har förändrats. I diagram 16 redogörs för den svenska tillverkningsindustrins arbetskraftskostnadsnivå i relation till omvärlden. Jämfört med länderna inom Europa, hade den svenska tillverkningsindustrin den sjätte högsta arbetskraftskostnaden 2016. Detta är höga arbetskostnader i ett internationellt perspektiv. Flertalet länders tillverkningsindustri har därmed en lägre arbetskraftskostnad jämfört med i Sverige.¹⁴

Diagram 15. Utvecklingen av arbetskraftskostnadsandelar i tillverkningsindustrin för ett urval av länder

Index 2007 = 100

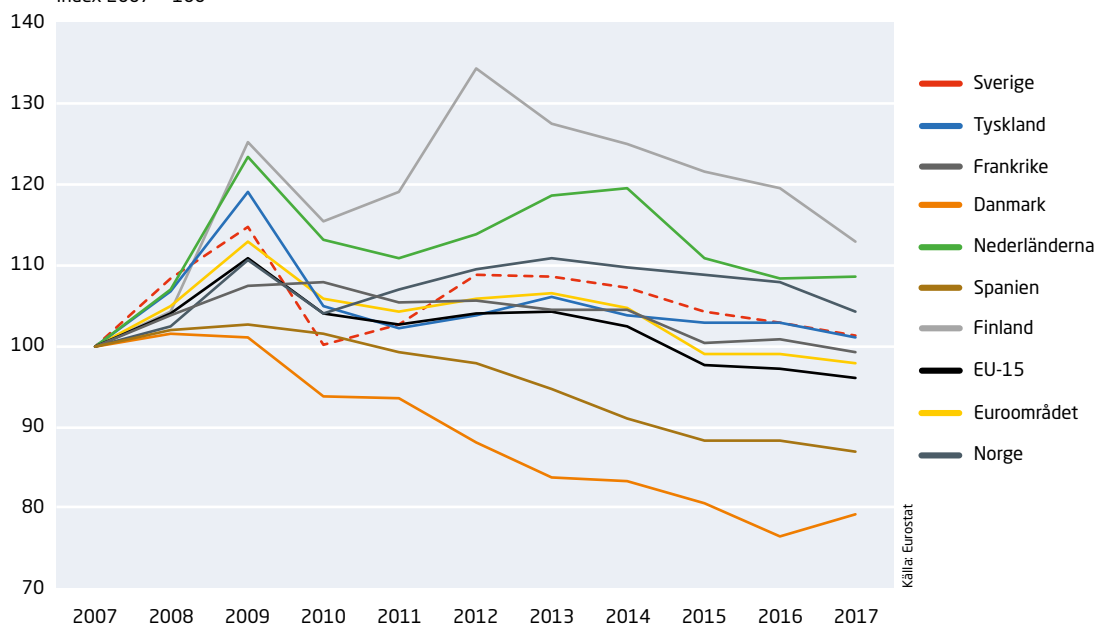
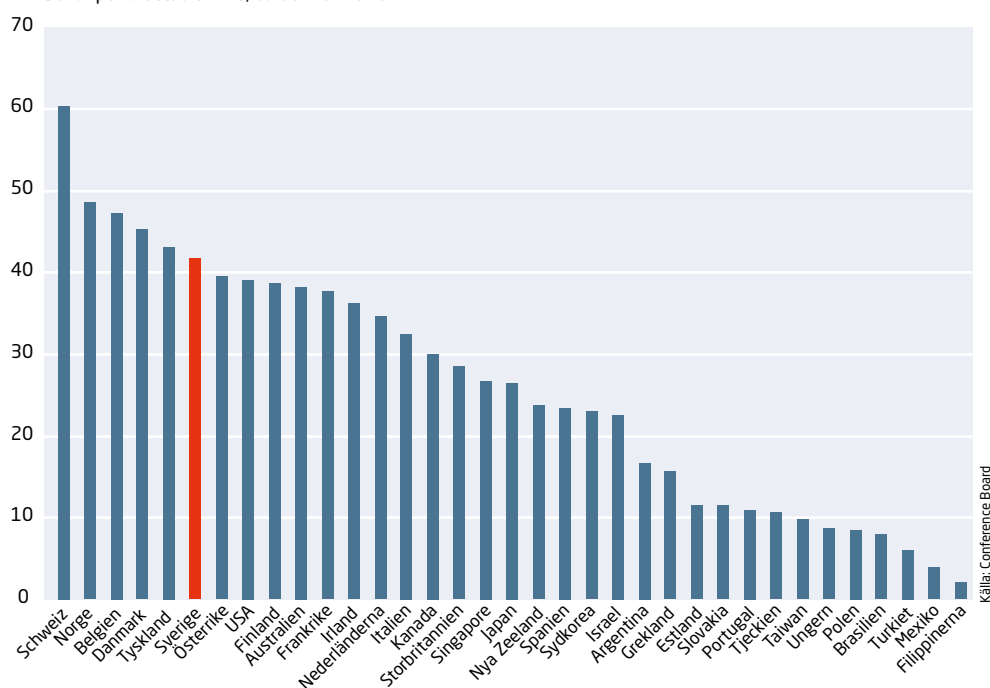

Diagram 16. Arbetskraftskostnadsnivå inom tillverkningsindustrin

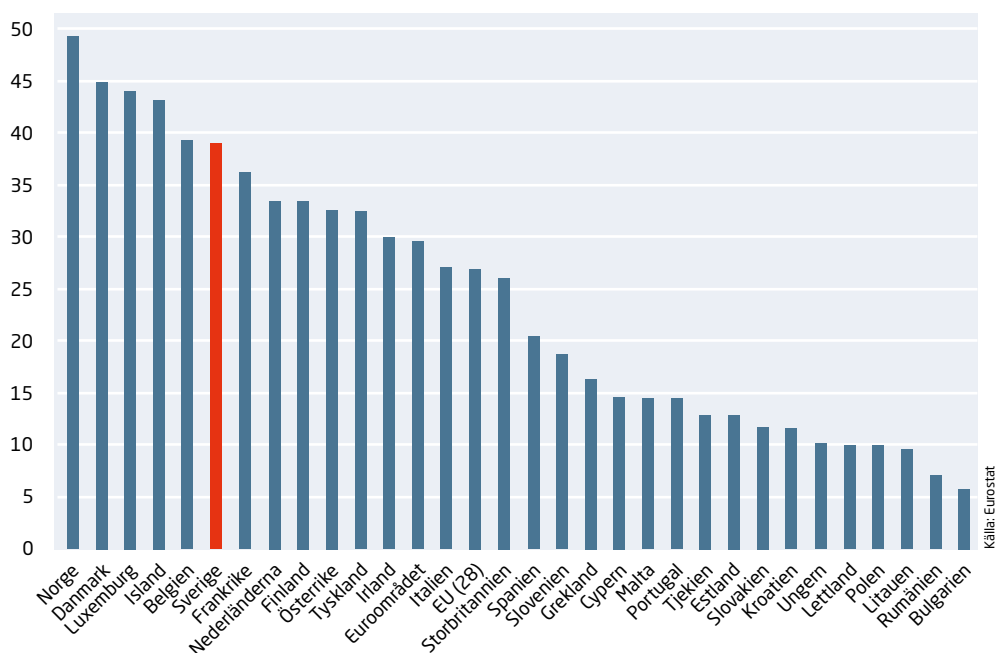
Dollar per arbetad timme, värden för 2016

¹⁴ När europeiska data studeras från Eurostats Labor Cost Survey skiljer sig nivåerna jämfört med Conference Board. De svenska arbetskraftskostnaderna som redovisas i diagrammet är lägre än i denna alternativa källa. Se Industrins arbetskraftskostnader internationellt, Teknikföretagens analys 2018, för en utveckling av skillnaderna.

Det svenska näringslivets internationella konkurrenskraft påverkas också av arbetskraftskostnaderna inom tjänstesektorn. De privata tjänsteföretagen står själva för en betydande och ökande andel av exporten, dessutom utgörs en stor del av industriexporten av tjänster som köpts från svenska tjänsteföretag. Som framgår av diagram 17 så hade den svenska privata tjänstesektorn den sjätte högsta arbetskraftskostnaden inom EU/EES-området.¹⁵ Arbetskraftskostnaden var högre än i exempelvis Tyskland och i euroområdet som helhet.

Diagram 17. Arbetskraftskostnadsnivå inom den privata tjänstesektorn
Euro per arbetad timme, värden för 2018

Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna de senaste åren skiljer sig åt från land till land (se Diagram 18). För tillverkningsindustrin har vissa konkurrentländer haft högre ökningar av arbetskraftskostnaderna jämfört med Sverige medan förändringarna i andra länder har varit mer måttliga. Det är framför allt länder med en ursprungligt låg nivå som har vuxit snabbt men även i länder som USA, Danmark och Österrike har ökningarna varit större än i Sverige. Tillverkningsindustrin i exempelvis Frankrike, Tyskland och Finland har å andra sidan haft en lägre ökningstakt än den svenska.¹⁶

En hög nivå på arbetskraftskostnaderna i Sverige behöver inte utgöra ett problem för vår konkurrenskraft om de motsvaras av en högre produktivitet än i omvärlden. Produktivitetsjusterad arbetskraftskostnad, s.k. enhetsarbetskostnad, beskriver arbetskraftskostnaden för att producera en enhet av en vara eller tjänst.¹⁷ Sverige hade en hög produktivitetstillväxt under decenniet kring millennieskiftet, främst orsakad av en växande IKT-sektor. Detta gjorde att enhetsarbetskostnaden i den konkurrensutsatta tillverkningsindustrin då utvecklades relativt förmånligt sett ur ett svenskt perspektiv. Sedan finanskrisen har däremot produktiviteten, både i Sverige och i

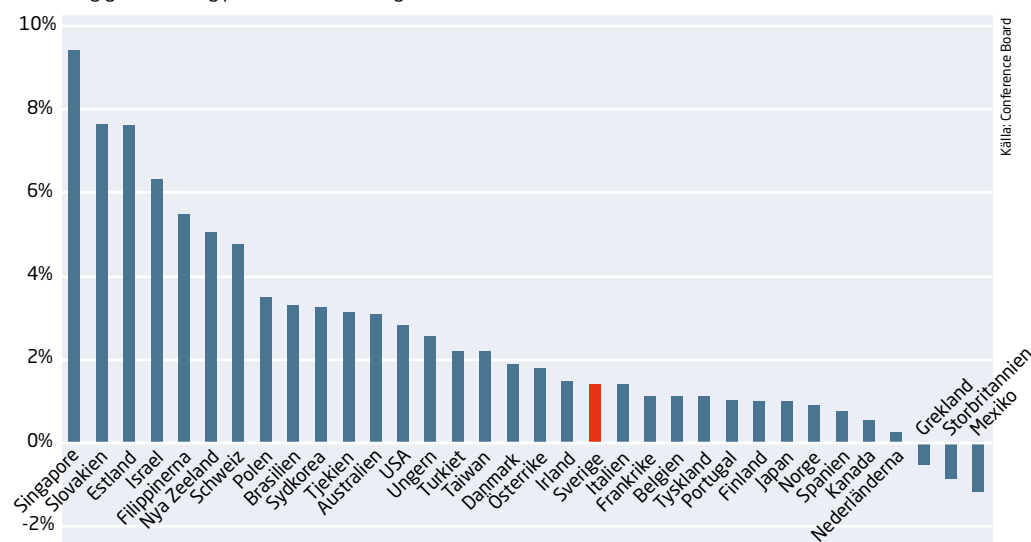
¹⁵ I de tjänstebranscher som är mest utsatta för internationell konkurrens har den svenska privata tjänstesektorn fortfarande högre arbetskraftskostnader men skillnaden mellan Sverige och övriga EU/EES-länder är i sådana tjänstebranscher något mindre.

¹⁶ När förändringen i arbetskraftskostnader jämförs i nationell valuta har den svenska tillverkningsindustrin en högre ökningstakt än ytterligare några länder, däribland USA. Skillnaderna beror på den svenska kronförsvagningen.

¹⁷ Vid internationella jämförelser av enhetsarbetskostnader bör man ha i åtanke att måttet inte fångar eventuella skillnader i branschstruktur då enhetsarbetskostnaderna ofta skiljer sig åt mellan kapital- och arbetsintensiva företag.

många av våra konkurrentländer, utvecklats svagt. I de länder som inte har förmått anpassa sina arbetskraftskostnader har enhetsarbetskostnaderna ökat (se Diagram 19). När enhetsarbetskostnader jämförs mellan länder får växelkursens utveckling över tid betydelse. I Sverige har kronan försvagats gentemot flertalet konkurrentländer. Detta gör att enhetsarbetskostnaderna i gemensam valuta sjunker, allt annat lika. I diagram 19 blir detta tydligt under 2014–2015 då konkurrenssituationen i termer av enhetsarbetskostnader förbättrades i många länder till följd av att dollarn stärktes.

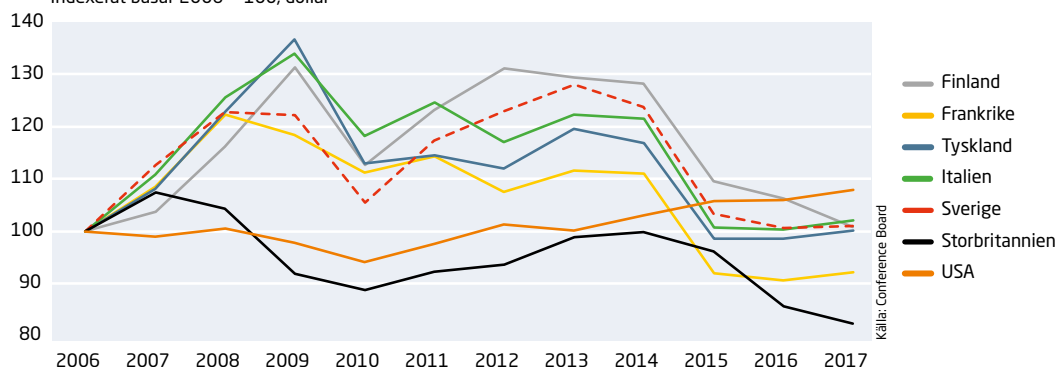
Diagram 18. Arbetskraftskostnadernas utveckling 2006–2016, tillverkningsindustrin
Årlig genomsnittlig procentuell förändring i nominella arbetskraftskostnader, dollar

Växelkursen spelar i detta avseende in på hur företagens möjligheter att konkurrera på internationella marknader har sett ut.¹⁸ När vi blickar framåt går det däremot inte att förlita sig på att försvagningar av växelkursen ska förbättra svenska företags konkurrenssituation. Som diskuterades ovan i avsnittet om växelkursens betydelse för exportutvecklingen finns många strukturella argument för en starkare snarare än en svagare kronkurs framöver. I ett sådant läge påverkas konkurrenssituationen för exporterande företag negativt om inte kostnadsutvecklingen för företagen dämpas i motsvarande grad.

Diagram 19. Enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin

Indexerat basår 2006 = 100, dollar

¹⁸ Se exempelvis rapporten från Svenskt Näringsliv, *Den svenska konkurrenskraftens utveckling över tid och jämfört med andra länder* från 2018, för en mer detaljerad bild av kronförsvagningens effekt på enhetsarbetskostnadernas utveckling över tid.

Återhållsamma löneökningar bidrar till stärkt konkurrenskraft i en vikande konjunktur

Sverige är ett litet och omvärldsberoende land. När utvecklingen i den globala ekonomin saktar in påverkas Sverige negativt. Det blir svårare för oss att sälja våra varor och tjänster på internationella marknader när efterfrågan svalnar. Samtidigt ökar konkurrensen om det kvarvarande kundunderlaget. De många osäkerhetsfaktorererna och hoten mot den globala efterfrågan dämpar tillväxten och kan, om de eskalerar, bidra till en svag utveckling i den internationella ekonomin. Alltför många företag skulle då tvingas dra ner på sina kostnader för att förbli konkurrenskraftiga och kunna överleva. I ett sådant läge är det synnerligen viktigt att löneökningarna under kommande år blir återhållsamma.

Sedan finanskrisen har den långsamma återhämtningen i världsekonomin gjort att svensk export har utvecklats trögt. I tidigare återhämtningsfaser i den globala ekonomin har Sverige vanligtvis lyckats ta marknadsandelar, bl.a. tack vare en produktmix med relativt mycket investerings- och insatsvaror. Denna gång har dock Sverige tappat marknadsandelar på sin exportmarknad. Detta har fått till följd att svensk industriproduktion har utvecklats svagt, bl.a. jämfört med motsvarande utveckling i Tyskland. Sammantaget är detta tecken på att Sverige har haft svårigheter att prestera på internationella marknader under det senaste decenniet.

I en tid när produktiviteten på både global och svensk nivå kan komma att utvecklas långsamt under en lång tid framöver kan heller inte arbetskraftskostnaderna tillåtas öka i samma takt som tidigare. När vi nu går mot en svagare konjunktur går det heller inte att förlita sig på att kronan ska kunna hjälpa svensk exportsektor på liknande sätt som vid tidigare lågkonjunkturer. De tydliga tecken vi ser på en svagare konjunktur-utveckling framöver i både global och svensk ekonomi gör att efterfrågan på många av våra företags marknader troligtvis kommer att svalna. Konkurrensen om den kvarvarande kundefterfrågan kommer därför att bli ännu hårdare än den är idag.

De länder som på bästa sätt förmår anpassa ökningarna i arbetskraftskostnader till den svagare produktivitetstillväxten och till den långsammare ökningen i efterfrågan kommer att gynnas i den allt hårdare internationella konkurrensen. Utvecklingen av det kostnadstryck som svenska företag möter framöver blir därför om möjligt ännu viktigare än tidigare för att Sverige ska kunna behålla konkurrenskraft och ta tillbaka tappade marknadsandelar.

Det råder stor osäkerhet om hur svag produktivitetstillväxten kommer att bli de närmaste åren. Vid svag produktivitetstillväxt både i Sverige och globalt kan återhållsamma löneökningar i relation till vår omvärld ge svenska företag större möjligheter att klara sig i den internationella konkurrensen. Arbetskraftskostnaderna bör därför inte tillåtas att öka snabbare än i våra viktiga konkurrentländer.

Goda förutsättningar för tillväxt i kunskap, innovationer och produktivitet kan tillsammans med återhållsamma löneökningar skapa konkurrensfördelar för svenska företag som då kan hävda sig bättre på internationella marknader. Växande företag på nya och befintliga marknader kan i sin tur generera mer investeringar och högre sysselsättningstillväxt i framtiden. En förbättrad konkurrenssituation gör att produktivitetshöjande investeringar, såväl i fysiskt och immateriellt kapital som i humankapital hos den växande befolkningen, kan möjliggöras. En förbättrad produktivitetstillväxt bidrar till att svensk konkurrenskraft förstärks ytterligare och att Sverige som land kan klättra i internationella jämförelser av välbefinnande. Konkurrenskraftiga företag är således en grundförutsättning för tillväxt och välbefinnande på längre sikt.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00